

УДК 78.07

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2024-4-8>**Олександр ТЕРЕМКО**

аспірант кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва, Навчально-науковий інститут мистецтв, Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76000

ORCID: 0000-0001-9258-1049

Бібліографічний опис статті: Теремко, О. (2024). Особливості кларнетових партій у симфонічній творчості Й. Гайдна. *Fine Art and Culture Studies*, 4, 52–56, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-4-8>

ОСОБЛИВОСТІ КЛАРНЕТОВИХ ПАРТІЙ У СИМФОНІЧНІЙ ТВОРЧОСТІ Й. ГАЙДНА

Мета роботи присвячена дослідженню ролі та особливостям кларнетових партій у симфонічній творчості видатного австрійського композитора Йозефа Гайдна. У фокусі аналізу знаходяться пізні симфонії композитора, зокрема "Лондонські симфонії", які демонструють інноваційний підхід Гайдна до використання кларнета в оркестрі кінця XVIII століття. Стаття розглядає тембральні характеристики кларнета, його мелодичні та гармонійні функції, а також драматургічну роль у симфонічних структурах Гайдна. Особлива увага приділяється симфоніям № 99 та № 103, де кларнетові партії відіграють значущу роль у створенні музичної драматургії та розкритті художніх задумів композитора. **Методологія дослідження** спирається на детальний аналіз партитур, а також на контекстуальний підхід до вивчення історичних і музичних джерел. Стаття демонструє, як Гайдн, експериментуючи з новими інструментальними можливостями, сприяв розвитку симфонічної музики та розширенню оркестрової палітри свого часу. **Наукова новизна** полягає у малій кількості досліджень відчизняними науковцями тематики інтеграції кларнета в оркестр епохи класицизму його розвиток та становлення в ньому. У зв'язку з тим, що композитор доволі мало встиг використати даний інструмент у свої творчості його роль у популяризації інструменту применшується, що я вважаю є не правильно. У статті представлені нові підходи до вивчення інструментовки та музичної драматургії Гайдна через призму використання кларнета. Проведено систематичне дослідження мелодичних і гармонійних функцій кларнетових партій у симфоніях Гайдна. Виявлено, що кларнети не лише доповнюють струнні та інші духові інструменти, але й часто виконують ключові ролі у проведенні тем і створенні гармонічної підтримки. Визначено вплив використання кларнетів у симфоніях Гайдна на подальший розвиток симфонічної музики, зокрема на творчість композиторів наступних поколінь. Окреслено, як експерименти Гайдна з кларнетами сприяли еволюції оркестрової практики. **Висновок:** дослідження особливостей кларнетових партій у симфонічній творчості Йозефа Гайдна дозволило глибше зрозуміти його новаторський підхід до оркестровки та роль цього інструменту в музичних структурах кінця XVIII століття. Аналіз пізніх симфоній, зокрема "Лондонських симфоній", продемонстрував, як використання кларнетів збагатило темброву палітру оркестру та додало нових виразних можливостей.

Ключові слова: Йозеф Гайдн, кларнет, симфонічна музика, тембр, оркестрова палітра, музична драматургія, XVIII століття.

Oleksandr TEREMKO

PhD student at the Department of Musical Ukrainian Studies and Folk Instrumental Art, Educational and Research Institute of Arts, V. Stefanyk Precarpathian National University, 57 Shevchenko St, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76000

ORCID: 0000-0001-9258-1049

To cite this article: Teremko, O. (2024). Osoblyvosti klarnetovykh partii u symfonichnii tvorchoosti Y. Haidna [Features of clarinet parts in the symphonic works of J. Haydn]. *Fine Art and Culture Studies*, 4, 52–56, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-4-8>

FEATURES OF CLARINET PARTS IN THE SYMPHONIC WORKS OF J. HAYDN

The purpose of the work is to study the role and features of clarinet parts in the symphonic works of the outstanding Austrian composer Joseph Haydn. The analysis focuses on the composer's late symphonies, in particular the London

Symphonies, which demonstrate Haydn's innovative approach to the use of the clarinet in the orchestra of the late eighteenth century. The article examines the timbral characteristics of the clarinet, its melodic and harmonic functions, as well as its dramatic role in Haydn's symphonic structures. Particular attention is paid to Symphonies No. 99 and No. 103, where clarinet parts play a significant role in creating musical drama and revealing the composer's artistic intentions. The research methodology is based on a detailed analysis of the scores, as well as a contextual approach to the study of historical and musical sources. The article demonstrates how Haydn, experimenting with new instrumental possibilities, contributed to the development of symphonic music and the expansion of the orchestral palette of his time. The scientific novelty lies in the small number of studies by domestic scholars on the integration of the clarinet into the orchestra of the classical era, its development and formation in it. Due to the fact that the composer had little time to use this instrument in his works, his role in popularizing the instrument is diminished, which I believe is wrong. The article presents new approaches to the study of Haydn's instrumentation and musical drama through the prism of the clarinet. A systematic study of the melodic and harmonic functions of clarinet parts in Haydn's symphonies is carried out. It has been found that clarinets not only complement strings and other wind instruments, but also often play key roles in conducting themes and creating harmonic support. The influence of the use of clarinets in Haydn's symphonies on the further development of symphonic music, in particular on the work of composers of subsequent generations, is determined. The author outlines how Haydn's experiments with clarinets contributed to the evolution of orchestral practice. Conclusion: the study of the features of clarinet parts in the symphonic works of Joseph Haydn allowed for a deeper understanding of his innovative approach to orchestration and the role of this instrument in the musical structures of the late eighteenth century. The analysis of the later symphonies, in particular the London Symphonies, demonstrates how the use of clarinets enriched the timbre palette of the orchestra and added new expressive possibilities.

Key words: Joseph Haydn, clarinet, symphonic music, timbre, orchestral palette, musical drama, eighteenth century.

Актуальність теми. Симфонія є одним із провідних жанрів оркестрової музики та процес історичного становлення кларнета в структурі оркестру є важливим для вивчення. Даний жанр у творчості Й. Гайдна є найпопулярнішим і зумовлено тим, що композитор є одним із його засновників. Враховуючи дані фактори, аналіз ролі кларнета, особливості його партій та бачення його місця в оркестрі композитора дозволить нам зрозуміти, які еволюційні зміни привнесла поява інструменту в симфонічну музику епохи класицизму. Вивчення симфонічної творчості Йозефа Гайдна традиційно зосереджувалося на його внеску в розвиток симфонічного жанру, структурних інноваціях та мелодичних винаходах. Однак роль і значення кларнетових партій у його симфоніях досі залишаються недостатньо дослідженими, незважаючи на те, що використання кларнета у симфонічних творах Гайдна суттєво вплинуло на формування оркестрового звучання та музичної драматургії кінця XVIII століття. Тембральний внесок кларнетів у симфонії Гайдна часто недооцінюється. Потрібен детальний аналіз, щоб зрозуміти, як кларнети впливають на загальну темброву палітру і створюють унікальні звукові ефекти в оркестрі.

Аналіз досліджень. Більшість досліджень, присвячених тембральним характеристикам симфоній Гайдна, зосереджуються на загальному оркестровому звучанні, проте роль кларнета часто залишається в тіні інших інструментів. Трофімов А. у своїй статті «Стильові

особливості ранніх симфоній Й. Гайдна» описує чому кларнет так пізно з'явився у творчості композитора та з якими труднощами він стикнувся при введенні його в оркестр. Єдину працю «An indescribable sweetness of expression: Haydn and the clarinet» яка присвячена кларнету у творчості Гайдна написав американський музикознавець Colin Lawson. У ній він описує використання кларнета акцентуючи на тембральних та виразних можливостях цього інструменту в оркестровці композитора (Lawson, 1997). Це джерело є ключовим для дослідження, оскільки безпосередньо аналізує роль кларнетів у музиці Гайдна, що відповідає темі статті. Та все ж є обмеженням через фокус на окремих аспектах використання кларнета, без детального аналізу кожної симфонії. Також можна зустріти згадки про кларнети у роботах Hodgson A., Dolan E. I., Rice A. R., Somerset H. F., Sisman E. R. де загалом описуються дуже поверхнево. Для більшого розуміння ролі нового інструменту є важливо проаналізувати партії саме з виконавської позиції, але наукових статей які б дали відповідь на дані питання поки немає.

Мета статті спрямована на виявлення специфічних тембрових, мелодичних, гармонійних та драматургічних функцій кларнета, а також на розкриття інноваційного підходу композитора до використання цього інструменту.

Виклад основного матеріалу. Симфонія в період класицизму стає центральним жанром інструментальної музики. Вона еволюціонувала від ранніх форм, що з'явилися у бароковому пері-

оді і набуває своєї класичної чотирьохчастинної форми. Поява її дозволила композиторам експериментувати із формою, гармонією, інтеграцією нових музичних інструментів, цим самим заклавши основи для симфоній епохи романтизму та сучасної оркестрової музики (Hanwen, 2023).

Й. Гайдн був тим хто зробив найбільший внесок у розвиток структури та форми жанру. Численна кількість симфоній, є цьому підтвердженням. Пізній період його творчості припав якраз на активну інтеграцію композиторами у свої оркестри кларнета. Але саме завдання віднайти виконавців для оркестру було складним. За життя композитор встиг написати чотири симфонії з додаванням кларнета і усі вони входять до переліку «Лондонських симфоній» (Hodgson, 2021). Для того, щоб зрозуміти яке бачення було у композитора стосовно ролі і місця цього інструменту в оркестрі варто проаналізувати їх у хронологічній послідовності.

Симфонія №99 Es-dur стала першою, де Гайдн додав два кларнети in B. На той час кларнет не будучи повністю хроматизованим дуже зручно почував себе у даній тональності. Перша частина починається з Adagio і тут кларнети поки виконують єдину функцію, це доповнюють своїм тембром музичний простір у місцях, де грає весь оркестр. По мірі розвитку теми особливо не вирізняється з поміж інших інструментів, та в загальному звучанні оркестру все ж відчутно додає яскравості і життя, сама партія ж не викликає якихось технічних складностей. У частині Vivace assai самі партії вже стають більш технічні, з'являються швидкі пасажі, сама динаміка твору теж урізноманітнілась. Та все ж у порівнянні із іншими інструментами духової групи помітно, що у певних місцях партії кларнета дещо спрощені відносно інших. Незважаючи на це у другій частині (71 такт) кларнет отримує своє перше невеличке solo разом із скрипкою, де задає тему цієї частини. Саме соло написано у середньому регістрі, дуже зручному для інструмента, не є технічно складним та все ж у ньому добре відображається вся темброва делікатність і легкість звучання. Кларнет так би мовити задає планку яку потім перехоплюють наступні інструменти вже з невеличкими варіаціями. Даний факт знову вказує на те, що Гайдн побоювався писати зразу складні партії і максимальньо спростив їх і передав всі технічні нюанси більш перевіреним інструментам.

У другій частині симфонії роль кларнета зменшується. У Adagio композитор загалом обмежився дублюванням партії валторни для підсилення звучання. За винятком невеличкого місця у 15 такті де разом із флейтою та скрипкою грає соло. Пізніше по мірі розвитку другої частини інструмент починає все більше залучатись, зокрема виконує дуже мелодійну тему разом із фаготом та скрипкою. Варто зазначити, що на фоні цих двох інструментів саме партія кларнета вирізняється своєю яскравістю та м'яккістю і виглядає серед них головною. В подальшому до кінця частини кларнет виконує тільки супроводжуючу партію.

Третя частина Menuetto, Allegretto починається із перегуків духових та струнних, які грають арпеджиоподібні ходи вниз. Що цікаво кларнети композитор відніс саме до групи струнних і продублював для нього їхню партію. Також у цій частині можна виділити одне сольне місце перед Men D.C. де два кларнети у супроводі струнних виконують ліричне підведення до великої репризи усієї частини.

У четвертій частині Vivace кларнет переважно звучить тільки в місцях де грає весь оркестр підтримуючи загальне звучання та динаміку та варто все ж виділити два місця. Перше зі 140 такту чітко проглядається поліфонічна фактура і саме в цьому місці кларнет отримує хоч і не велику але конкретно свою мелодичну лінію яка доповнює ще дві інші що виконують струнні та флейта з гобоєм. Друге місце безпосередньо в кінці твору кларнети разом із фаготом мають заключне соло, яке ставить крапку у симфонії, до того подібне соло виконувала флейта, а пізніше гобой. Вся ця впорядкована структура нагадує невеличку ієрархію між духовими де мелодію починає флейта, пізніше повторює гобой, а заключну крапку ставить кларнет. Це дуже символічно виглядає саме в цій симфонії, так ніби композитор свідомо звертає увагу глядача на новий інструмент у своєму оркестрі і дозволяє йому завершити тему всієї симфонії.

Взагальному щодо першої появи кларнета в симфонії Й. Гайдна відчуття дуже змішані і напевне найбільше що кидається в очі при перегляді партитури, це те що інструмент незважаючи на свою приналежність до групи духових немає свого чіткого місця в оркестрі. Протягом всієї симфонії він звучить разом

і з скрипками і з гобоєм, фаготом, валторною у фіналі дублює навіть партії мідних. Даний факт підтверджує експериментальну складову при інтеграції кларнета, композитор активно шукає його місце в оркестрі і поєднує з різними тембрами. На даний час кларнет у симфонії став посередині між струнними та духовими і виконує роль об'єднуючої ланки.

В наступну симфонію №100 Й. Гайдн не додав кларнети, достименно не відомо, але скоріш за все він вирішив переосмислити роль інструменту і у симфонії №101 «Годинник» вони знову появились.

Сама симфонія є дев'ятою із циклу лондонських і широко відома під назвою «Годинник» через цокаючий ритм протягом другої частини. Цього разу композитор використовує два кларнети in A. Тональність F-dur дозволяє комфортно виконавцю себе почувати без застосування додаткових аплікатур. Попри таку перерву у даній симфонії кларнети мають доволі малу роль у порівнянні із попередньою №99. Жодних сольних місць, вся суть партії заключається в доповненні своїм звучанням та тембром музичного простору. Найчастіше кларнети дублюють альтів, іноді допомагають мідним згладити своїм звучанням їхню притаманну різкість. Взагалом у цій симфонії з позиції розвитку кларнетового виконавства немає нічого нового. Складається враження, що інструмент доданий виключно для того щоб не втрачати нове звучання оркестру яке вже сформувалось і є впізнаваним для слухача. Можливо саме тому у наступній симфонії кларнетів знову немає.

Симфонія №103 «The Drumroll» Es-dur була створена взимку 1794–1795 рр. і стала одинадцятю із його лондонського періоду. Композитор повертається до використання кларнетів in B та зразу ж із першої частини помітно наскільки зросла їх значущість в порівнянні із попередніми двома симфоніями.

Перша частина Adagio-Allegro con spirito і кларнети вступаю в швидкій частині разом з усім оркестром виконують основну тему, дуже життєрадісну та веселу за своїм характером. Відразу відчувається що інструмент більш синхронізований із духовими і звучить повноцінно на рівні інших. Протягом першої частини немає сольних партій та є чудові дути із флейтою де якраз кларнети чудово підкреслю-

ють своїм яскравим звучання другої октави цю піднесеність музичної теми, а також є місця де кларнети знову поєднуються із скрипками, що стає вже виразним знаком написання Й. Гайдна. Загалом перша частина відображає кардинальні зміни у ролі кларнета, і відчувається його становлення як повноправного члена у групі духових. У наступних двох частинах кларнет відсутній і це не просто так, адже у фінальній частині нас очікує щось справді нове.

Фінал Allegro con spirito починається зі вступу мідних після яких кларнети виконують свою тему, вона буде звучати протягом усієї частини і прив'язана виключно до них. В місцях де звучить весь оркестр також вписані дуже гармонійно, їх чутно з поміж інших інструментів. Ватро зазначити інтонаційну складність даних партій, широкі інтервали як наприклад децима, дуже часто зустрічаються септими, це вимагало в той час високого професіоналізму і якісного слуху від виконавця. Ще одна особливість цієї частини кларнети отримують більшу увагу ніж гобой і витісняють його у сольних місцях та духових тріо ставлячи на другий план. Цей експеримент Й. Гайдна вказує на сміливий крок, адже змістити інструмент який вже довгий час установився в оркестрі на «новачка» є нестандартним рішенням. Додавши більшого звучання кларнетів у фінал симфонії Гайдн отримав більш виражений ефект кульмінації. Також музичний простір отримує розширення за рахунок більш сильного звучання кларнетів в порівнянні з гобоями.

Дана симфонія дає підстави вважати що композитор віднайшов місце і роль кларнетів у своєму оркестрі. Звісно заміна гобойів у фінальній частині це всього лиш експеримент але він показує, що Гайдн бачить великий потенціал інструменту що є хорошим прикладом для наслідування іншими композиторами.

Остання симфонія де композитор залучає кларнети стає №104 «Лондонська» вона ж і остання із циклу симфоній написані за час перебування у Лондоні. Роль кларнетів знову різко спадає, Гайдн повертається до того ж стилю що дотримувався у перших двох симфоніях, знову дублювання партій, жодних соло і тільки тембральне збагачення оркестру. В деякій мірі це пояснюється тим що композитор не хотів експериментувати зі своєю останньою симфонією і вирішив написати її у притаманному для себе стилі.

Висновки. В загальному проаналізувавши всі ці симфонії можна простежити як змінюється роль і важливість кларнета в оркестрі Й. Гайдна від тембрового збагачення оркестру, до повноцінної ролі інструмента солюючого та виконуючого важливі драматургічні функції. Кларнет з'являється в оркестрі композитора у пізній період його творчості, і цей фактор можливо не дозволив йому повноцінно розкрити весь потенціал інструменту. Помітно що Гайдн завжди після симфонії із кларнетами бере паузу для переосмислення і це дало свої результати. Саме

в симфонії №103, яка є на мою думку квінтесенцією ролі кларнета і стає відправною точкою для майбутніх композиторів до переосмислення структури духових інструментів в оркестрі.

Якщо порівняти із іншими композиторами епохи як наприклад Моцарт, Сальєрі чи брати Стаміци, Гайдн доволі мало творів написав із кларнетами. Але той факт що він є одним із засновників такого жанру як симфонія змушує нас вивчати той малий але такий важливий пласт який привніс композитор в розвиток кларнетового виконавства і становленні в оркестр.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Трофімов А. Стильові особливості ранніх симфоній Й. Гайдна. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. Вип. 4. С. 153-158.
2. Lawson C. An indescribable sweetness of expression: Haydn and the clarinet. *Haydn Society Journal of Great Britain*. 1997. № 17. 2-10 p.
3. Hodgson. A. Haydn-The London Symphonies. *Haydn Society of Great Britain*. 2021. №40. P. 39-42.
4. Dolan E. I. The Work of the Orchestra in Haydn's Creation. *19th-century Music*. 2010. Т. 34. №. 1. P. 3-38.
5. Haydn J. London Symphonies Nos. 99-104 in Full Score. *Courier Corporation*. 2013.
6. Rice A. R. The clarinet in the classical period. *Oxford University Press*. 2008.
7. Dolan E. I. The orchestral revolution: Haydn and the technologies of timbre. *Cambridge University Press*. 2013.
8. Somerset H. V. F. Joseph Haydn in England. *Music & Letters*. 1932. № 13(3). P. 272-285.
9. Sisman, E. R. Haydn and his World (Vol. 8). *Princeton University Press*. 1997.
10. Hanwen Z. Study on the Expressive Force of Clarinet Performance in Symphony. *International Conference on Social Sciences, Management, Economics and Humanities Research*. 2023. Sichuan, China.

REFERENCES:

1. Trofimov A. (2019) Stylovi osoblyvosti rannikh symfonii Y. Haidna. [Stylistic features of I. Haydn's early symphonies] *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*. Vyp. 4. S. 153-158. [in Ukrainian].
2. Lawson C. (1997) An indescribable sweetness of expression: Haydn and the clarinet. *Haydn Society Journal of Great Britain*. № 17. p. 2-10. [In English].
3. Hodgson. A. (2021) Haydn-The London Symphonies. *Haydn Society of Great Britain*. №40. p. 39-42. [In English].
4. Dolan E. I. (2010) The Work of the Orchestra in Haydn's Creation. *19th-century Music*. Т. 34. №. 1. p. 3-38. [In English].
5. Haydn J. (2013) London Symphonies Nos. 99-104 in Full Score. *Courier Corporation*. [In English].
6. Rice A. R. (2008) The clarinet in the classical period. *Oxford University Press*. [In English].
7. Dolan E. I. (2013) The orchestral revolution: Haydn and the technologies of timbre. *Cambridge University Press*. [In English].
8. Somerset H. V. F. (1932) Joseph Haydn in England. *Music & Letters*. № 13(3). p. 272-285. [In English].
9. Sisman, E. R. (1997) Haydn and his World (Vol. 8). *Princeton University Press*. [In English].
10. Hanwen Z. (2023) Study on the Expressive Force of Clarinet Performance in Symphony. *International Conference on Social Sciences, Management, Economics and Humanities Research*. Sichuan, China. [In English].